

I runga i enei whakaoho maha o mua ko te mea tika ko nga tikanga katoa mo nga Rahui me ata whakarite a hei amuri te ruri mo reira; a i mohiotia e kore e ahei te whakanoho marie te kainoho mo te whenua i te mea kahore ano i ata korerotia ki nga Maori nga wahi ma ratou. I kitea te otinga o tenei mabi kuare, whakaaro kore ki te he e puta mai, i te ra o muri o te ra i panaia ai te kairuri a puta mai ana tetahi raru meake tae ki te koata miriona ona utu; ai tonoa nga panui ki nga tangata o etahi wahi o te koroni nei, a i Atereria hoki kia hoko ratou i nga whenua e kore nei e ahei te ki atu era ratou e waiho kia noho marie i runga.

E kaha ana maua ki te whakaatu i tenei ki a koe e Te Kawana no te mea ko taua tu mea kei mua tonu ia maua inaianei, ahakoa kahore i marama etahi atu mea, e marama ana tenei, e kore rawa e nohoia taua whenua i runga i te rongomau ki te kore e makatia mariretia nga Rahui tika ki runga ki taua whenua. A e ata ki marire atu ana maua ki a koe e Te Kawana ki to maua whakaaro ko te mea tika me mahi tonu tenei inaianei tonu. Tenei ano, me mahi tenei i runga tonu o te mana o te Karauna. Kua ngoikore o tatou hoa maori o nga Iwi i to tatou mahi kuare, whakaaro kore ki te he e puta mai, me te matakua a inaianei e matakua ana ratou ki te korero mai i to ratou e hiahia, a ki te whakaatu ranei i te whenua e tika ana kia Rahuitia mo ratou. E ki ana ratou kei a Te Kawana te whakaaro. Otira ki te kaha te mana o Te Whiti, a ko tona mahi he whakakore i te whawhai, ki te whakangawari i te wa o te hanga rori o te ruri Rahui i taua wa ano era e whakaaetia e Te Kawana to kupu whakatau mo nga Rahui e nga Maori noho tuturu a ma ta ratou whakaae pea e patu te whakakore o etahi atu ki muri mai.

Ko te mahi tuatahi ko te whakarite i te nui o nga Rahui. Ko te nuinga e kitea nei i roto i nga whaiki o te Paremete o te Kawanatanga o Ta Hori Kerei i tae pea ki te 25,000 eka: a tera amuri ake nei era maua e whakaputa atu ki a koe e Te Kawana i o maua whakaaro koia tonu pea te tika kia penei ano te nui. Otira ko te tino mea ko te wahi e whakaritea ai nga Rahui, ko tenei i rahi ake i te nui. E whakaaro ana maua era e mana te kupu mo nga mahinga ika, tanumanga me nga mahinga kai i te mania. He mea noa enei, ko te tino mea ko te Rahui mo nga kainga me nga mahinga kai i te Ngaherehere. Na tenei te kupu i marama mo enei: ehara i te mea he mea tipokapoka te noho o nga tangata maori i te Ngaherehere, piri tonu nga waerenga haere atu ki roto ki te ngaherehere ko etahi o mahia ana a ko etahi kua mahue. Ko te ara hei whakaoti i tenei ko te haere awhio i waho o ratou katoa a me tango he whenua hei whakarite i tenei katoa.

Koia maua ka ki me penei:—

1. Me whakarite Rahui whanui timata i awa o Oeo haere tonu a tutaki ki te awa o Waingongoro.

2. Me tapahi nga raina o tenei Rahui-rere-tonu inaianei tonu a kia poto katoa nga kainga nga mahinga ki roto a ko taua Rahui nui katoa kia 25,000 eka.

3. Me tapahi kia toru kia wha ranei whanui rere tonu puta ki tetahi taha ki tetahi taha o te Ngaherehere o taua Rahui hei ara atu ki te whenua o tua a kia ata wehe te wahi mo ia hapu a kaua e pa ki nga kainga ki nga ngakinga.

4. Me whakarite i roto i taua Rahui nga turanga mira kani rakau me nga wahi mo nga rakau hanga whare, taiepa wahie ranei mo te wa e tae atu ai te kainoho mo taua whenua a kia whakaritea hoki he whenua mo nga kura Maori.

5. Me panui taua 25,000 eka ina makatia hei Rahui e kore e ahei te hoko i te roa o te wa e noho ai nga Maori i runga i te Rongomau.

6. Kia ata rapua, i runga hoki i te kupu kua kiia, te mana o nga hapu o te Iwi a mo te wa e whakaae ai ratou ka wehewehe ai i o ratou Rahui a ka hoatu i nga Karauna Karaati.

7. Kia kaua rawa e rihitia e ahatia ranei tetahi wahi o taua Rahui, engari me noho ano nga tangata Maori tuturu, a kia kitea ra ano ma wai ranei, a kia hangaia ra ano etahi ture mo te rihi mo te aha ranei a e kore e puta mai te raru i roto.

I te whakatakotoranga o te rohe o mua o taua Rahui-rere-tonu i te Mania me tuku ki te raina o te ara atu i Ketemarae rere atu ki te Taone nei kia Manaia a rere atu ki Oeo. Me ata whakaaro marire tenei rohe kei puta mai he raru pera me tera i puta i te tau kua pahure ake nei; he mahi e puta mai he raru o roto, he mahi kuare kia waiho ko te whakawhiti ngawari pea mo te kai ruri i te awa te hanga ranei i te ara te mea rahi ake a kia whakaitia te rohe a te Iwi a puta ake pea i tenei te pakanga mo te koroni. Ko te raina o tenei rohe me tapahi inaianei tonu i tetahi pito i tetahi pito, i Oeo i Ketemarae.

He ki atu tenei ki a koe e Te Kawana kia ata mohio koe kahore maua e ki kia hoatu katoa taua Rahui ki nga Maori. Tera ano nga wahi o te Ngaherehere i mua o te Mania kahore he kainga he waerenga ranei a tera pea e tika amuri ake nei kia hokona taua whenua, a ko ta maua e tino tiro-tiro nei mo a mua, koia tenei, ko te whenua o te raina rohe o tua te Ngaherehere nei inaianei hei a mua ake nei ka nohoia hei pamu iti rere haere i runga i te raina o te Reriwe kua whakaaetia e te Paremete hei hono i te awa-awa o Opunake ki te Raina nui o te Rerewe. Otira ko te tino mea tika o nga mea katoa ko tenei, ma te Kawanatanga e ata tiaki ia eka ia eka o taua Rahui a mana anake e tiaki a taea noatia te awhiotanga o nga kainga Maori i roto i tenei tapahanga whanui a kia kore ai nga tangata e noho ana ki taua whenua e ahei te huna i a ratou ki roto i nga wahi ngaro o te Ngaherehere, a ka riro i a tatou te wahi pai o te Takutai mo te whawhai. Tera ano tetahi mea e tau ana ki tenei mahi mo te Mania, a e mea ana maua me ata whakarite inaianei tonu, a koia tenei, ko nga karaati ma nga rangatira nei ma Hone Pihama raua ko Manaia.

I runga i te korero mo te karaati ma Manaia kahore pea i kiia ki a ia te rahi a ki whea ranei; otira i whakaarohia e te Komihana Hiwari ko te rahinga mona kia 1,500 pea eka a era e marama e whakarite te wahi mana inahoki mana ki taua takiwa.

I runga i te korero mo ta Hone Pihama karaati, ko te kupu tuatahi ki a ia na te Kawanatanga a Ta E. Tapata i te tau 1868 a he mea nui; koia tenei te kupu, kia oti marire te whawhai me hoki katoa ona whenua ki a ia o nga mea e ahei. I muri i tenei ka ki a Tanara Makarini me hoatu he karaati mona ake mo nga eka 1,100, i waenganui o nga awa o Oeo o Ouri a me tetahi rahui penei tonu te rahi mo tona Iwi. I muri mai i tenei i puta pea te whakaaro a Te Hiana kia hoatu 1,500 eka a kia penei ano hoki ma tona Iwi. Ko te whakamutunga i tono a Pihama kia whakaaetia tona hoatu i tona whenua i waenganui o nga awa mo te whenua i te taha ki te Tonga o Oeo kua pau nui hoki ona moni ki te